

MELTEM ULU 1975 yılında İstanbul'da doğdum. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü mezunuyum. Kısa bir zaman reklam sektöründe çalıştıktan sonra Yeditepe Üniversitesi Sosyal Antropoloji Bölümü'nde doktora eğitimimi tamamladım. Doktora eğitimi sürecinde İngiltere'ye Kent University'e ziyaretçi araştırmacı olarak gittim. Tezim 'Değişen İstanbul'un Tanıkları: Düşün ve Aile Fotoğrafları' adıyla yayınlandı. Oğlum Arda'nın doğumu ile birlikte yine biyografi, göç gibi antropoloji alanıyla ilişkili çocuk kitapları yazmaya başladım. Osman Hamdi Bey, Halikarnas Balıkçısı, Ara Güler ile Fotoğrafın Sihirli Dünyasına Yolculuk Pötikare Yayınları; Koca Kabuklu Küçük Salyangoz Dinozor Çocuk ile küçük okuyucularım ile buluştu. Halihazırda Acıbadem Üniversitesi ve Beykent Üniversitesi'nde dersler vermekteyim. Bundan sonra hayatımı çocuklar için de yazmaya devam ederek; iyi bir 'biyograf' olabilmek için geliştirmek istiyorum.

HALIKARNAS BALIKCISI'NIN YOLCULUĞU

MELTEM ULU

Bağlam Yayınları 472
İnceleme-Araştırma 311
ISBN 978-605-9911-67-2

Halikarnas Balıkcısı
Meltem Ulu

© Bağlam Yayıncılık
© Meltem Ulu

Birinci Basım: Ekim 2020
Kapak Çizimleri: Mehmet Ali Kalacı
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45162

Anneme

TEŞEKKÜR

Biyografiler hem sosyal bilimlerin hem de edebiyatın bir dalı olarak okuyucusuyla buluşurlar. Biyografik hikaye olarak 'Halikarnas Balıkçısı'nın Yolculuğu'nu farklı okuma önerilerine açık olacak şekilde kurgulamaya çalıştım. Kitabı baştan sona bir metin olarak, sadece benim içşesim olarak tanımlayabileceğimiz konuşmaları veya içşesin dışında kalan metni bağımsız bir hikaye olmak üzere farklı biçimlerde okuyabilirsiniz. Malum metin ile kurulabilecek ilişki sonsuz...

Bütün bu süreçte daha doğrusu bu 'yolculuk' ta bana eşlik eden, yolumu açmaya çalışan pek çok kişi oldu. Şeniz Baş, Pınar Akseki, Sevensül Sönmez'e sağladıkları destek ve motivasyon için çok teşekkür ederim. Teşekkürün en büyüğünü her zaman annem ve babam hak ediyor. Onların görünen, görünmeyen varlıkları olmasa hiçbir çalışmamı sonuçlandıramazdım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	7
HALİKARNAS BALIKÇISI İÇİN KISA SÖZLÜK	11
Girit	17
Nişantaşı	22
Sultan Abdülhamid ve Kabağağaçlılar	24
Prens Adaları'ndan Büyükada	27
Robert Kolej Yılları	32
Mezuniyet	37
31 Mart Ayaklanması	40
Sultan Abdülhamid'in Hal'i	41
Balkan Savaşları ve Kabağağaçlı Ailesi	42
Sonun Başlangıcı	48
Yeniden Doğuşa Doğru	51
Sıra Sara Hanım'da	54
Hapisten Çıkış	55
Hamdiye Hanım ve Cevat Şakir	57
Halk Sıkıntı İçinde	64
<i>Diken</i> gazetesinde Yayımlanan Ali Kemal Karikatürü	74
Şeyh Said Ortaya Çıkıyor	77
"Yine Ne Yaptın?"	83
İstiklal Mahkemesi	85
Dört Aliler Divanı'nın Huzurunda	91
Ölümü Beklemek	93
Sonunda Karar Günü Geldi Çattı.	97
Hayat Sürprizlerle Dolu	98
Sare Hanım'ın Yalnızlığı	102
Halikarnassos	103
İlk Günler	110
Hamdiye Hanım'ın ve Sina'nın Gelişi	111

“Halikarnas Balıkçısı” Doğuyor.....	113
Cevat Şakir Son Defa Evleniyor	125
Bodrum’a Dönüş	130
Belediyede Bahçıvanlık.....	135
Can Dostu Paluko.....	138
Hoşgeldin Halikarnas Balıkçısı!.....	138
Merhaba.....	143
Gangava.....	143
Balıkçı Deniz Hikâyelerini Yazmaya Başlıyor	147
İkinci Dünya Savaşı Yılları	148
Son İstanbul Denemesi	151
Hayatın Son Çeyreğinde İzmir	156
Sabahattin Eyüboğlu	159
Mavi Anadolu.....	164
Mavi Yolculuklar Başlıyor.....	166
Aganta Burina Burinata.....	170
Azra Erhat’lı Yıllar.....	171
Rehberlik Dönemi	179
İlk Ağrılar	188
Halikarnas Ziyareti.....	189
Yeni Kitaplar	194
Mavi Yolculuklar Artıyor.....	196
Sabahattin Eyüboğlu ve Babeuf Davası	204
Hayatın Sonbaharı	207
Sıkıntılar Bitmiyordu.....	210
13 Ekim 1973	214
Son Söz.....	218
Peki ya sevdikleriniz?.....	218
ZAMAN AKIŞI (1890-1973).....	221
KAYNAKÇA	259

HALİKARNAS BALIKÇISI İÇİN KISA SÖZLÜK

ARŞİPEL Balıkçı en çok A harfiydi belki de.. Önce annesi sonra hem kardeşi hem kızı Aliye ve Azra.. Ama en çok onu yeniden var eden “Arşipel” Balıkçı’nın Adalar Denizi. Ege Denizi’nin ilk çağlardaki ismi, “Archipelagos” “Eski Deniz” anlamına gelir. Zaman içinde sadece Ege Denizi için kullanılagelen kelime. Ayrıca ölümünden sonra Balıkçı’nın manevi oğlu Prof. Dr. Şadan Gökova’yın yazılarını derlediği kitaplarından birinin adı.

BAHÇIVAN Bodrum Belediyesi’nde resmi olarak yaptığı iş, Belediye’nin bahçesini ve Bodrum’u baştan aşağı ağaçlarla ve çiçeklerle donattı. O sadece Halikarnas Balıkçısı değil, aynı zamanda “Halikarnas Bahçıvanı”ydı.

COVA Balıkçı’nın Mavi Yolculuk’ları düzenlediği, “Adalar Boğazı” olarak tanımladığı Gökova.

ÇİZGİ-SİZ KAĞIT Hayatı boyunca yazılarını yazmayı tercih ettiği kağıt. Çizgisiz kağıda yazarken kendini daha özgür hissediyordu. Kağıttaki çizgi bile olsa herhangi bir şeyin ardından giderek takip etmek istemeyen Balıkçı.

DENİZ Balıkçı’nın bitmeyen sevdası. Öyle ki Türk edebiyatına konu olarak Halikarnas Balıkçısı ile girdi. Deniz onun için özgürlük, umut ve yaşama sevinciyken diğer yandan çok sevilen, zor bir sevgili gibiydi. Balıkçılık, süngercilik, dalgıçlık yaparak geçimini temin eden insanları “deniz gurbetçileri” olarak tanımladı. Denizin toprak gibi insana kök saldırma imkanı vermesini çok sevdi. Deniz, yolculuk ve sonsuz mavi demektir. Denize tutkun yaşadı, öldü.

EFES yıllarca hayatını sürdürebilmek için turizm rehberliği yaptığı antik kent. Efes’i yıllarca bazen coşkulu bazen öfkeli bazen neşeyle anlattı anlattı... Derdi sadece rehberlik yapmak değil, Anadolu’yu Dünyaya tanıtmaktı. Balıkçı’nın rehberliği adeta Dünyaya nam saldı. Alman, İngiliz, Avusturya televizyonları gelip çekim yaptılar. Balıkçı’nın ses kaydını “Şimdi Balıkçı’yı dinliyorsunuz” anonsuyla Kanada Radyosu’nda yayımlandı.

FUAR Balıkçı’nın İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz’dan daveti ve desteği ile botanik bahçesine döndürdüğü İzmir Fuar’ı. Türkiye’nin ve Dünyanın farklı yerlerinden İzmir’in iklimine uygun bitkiler getirip ekti. Fıstık çamları, mimoza, begonvil, okaliptüs, günlük, ılgın, sabırlık, sekoya, herdem yeşil bunların arasındadır.

GİRİT Balıkçı’nın anne toprağı, anne ve babasının yollarının keşiştiği ada. Balıkçı ve ailesinin yolu pek çok defa Girit ve Giritlilerle buluştu... Sürgün edildiği topraklarda Girit göçmenleri ile karşılaştı, bir “Giritli” ile evlendi, birlikte yaşadı. Doğduğu topraklara duyduğu ilgi ona arkeolojinin kapılarını açtı. Belki de “Girit” denizi ve maviyi vazgeçilmezleri arasına soktu. Sınırlarını kendi belirleyen ve özgür ruhlular bir adalıydı.

HÜSEYİN KENAN İstiklal Mahkemesi’nde yargılanıp, Bodrum’a sürgüne gönderilmesine sebep olan öyküyü yazarken kullandığı mahlas.

IŞIK Bodrum’a gittiği zaman gözüne çarpan ilk şey. Denizin dışında “ışık” Balıkçı’yı Bodrum’a bağladı. Bodrum’daki aydınlık Balıkçı’yı Robert Kolej’de yaşadığı kapatılmışlık hissinden kurtarır. Işık, tıpkı yemek içmek gibi insanın gıdasıdır. Bodrum,

İstanbul'un puslu, sisli havası gibi değildir. Adeta şehrin mimarıdır. Bodrum'dan sonra Balıkcı'nın hayatında da yazılarında da ışık, tıpkı mavi gibi vazgeçilmez olmuştur.

İZMİR Balıkcı'nın Bodrum'dan sonra ömrünün sonuna kadar yaşamayı tercih ettiği bir diğer ışıklı kent.

KALEBENTLİK Balıkcı'ya verilen Osmanlı hukukunda uygulanan sürgün cezasının en ağır biçimi. Sürgün edilen kişi bazı durumlarda yaşadığı topraklardan koparılmak ile kalınmaz aynı zamanda sürgünde gidilen yerde kalede sürgün hapsedilir. Bir başka deyişle "kalebent" hem sürgündür hem de mahpus.

MOZELUM İstiklal Mahkemesi'nde kalebentlik yapmak için gönderildiği Bodrum Kalesi. Kale Onbeşinci Yüzyılın başlarında Saint Jean Şövalyeleri tarafından inşa edilmiş. Kaleyi inşa edebilmek için bazı antik yapıların mermerleri kullanılmıştır. İç kale içinde değişik ülke adları verilmiş kaleler bulunur. En yükseği 47,5 metre ile Fransız Kulesi'dir. Diğerleri İtalyan, Alman, Yılanlı Kule ve İngiliz Kulesi'dir. Ondokuzuncu yüzyılın sonunda hapisane olarak kullanılmaya başlanmıştır.

NARTEKS Prometheus, insanoğluna hediye etmek için ateşi içine sakladığı bitki. Balıkcı'nın rehberlik yaparken elinde dolaştırdığı sopanın kaynağı, narteksti.

ORFOZ Balıkcı'nın mitolojik yüzlü balığı.

ÖZGÜRLÜK Balıkcı için insan olmanın temel koşulu. Öyle ki özgürlüğün saçları dolanmalı insanlara der. Deniz ise özgürlüğü en yoğun olarak hissettiği yerdir. Çünkü deniz kök salmaya izin vermez. Hayatının her anını coşkuyla yaşayan Balıkcı özgürlüğü de coşkuyla, doya doya yaşar. Deniz Kronos'un (Gaia'nın doğurduğu son titan. Zamanı yarattığı ve zamanlar arasında seyahat ettiği söylenir.) esiri değildir. Deniz zamanla yaşanmaz... Uçsuz bucaksız deniz, onun için sonsuzluğun kapısıdır. Özgürlük deniznin bizatihi kendisidir.

PİLAR Balıkcı'nın sevdiği ilk kadının adı. İspanyol Pilar'dan bir oğlu olmuş ancak İspanya İç Savaşı'nda kaybetmişti.

RUFALİK İstanbul'un işgal yıllarında ruhunu arındırmaya, kendini tedavi etmeye çalıştığı dergah. "Geçici heveslerden kurtulmayı" ve "nefis eğitimini" kendine şiar edinen, doğuşu onüçüncü yüzyıl Şeyh Ahmet Rufai'ye dayanan tarikat.

SÜRGÜN Tarihi insanlık tarihi kadar eski olan Adem ile Havva'nın cennetten cehenneme gönderilmesiyle kolektif bilinçaltımızda yerleşen cezalandırma biçimi. Devletler de işlediği suçun karşılığında bireyi etkisizleştirmek amacıyla bireyi işlediği suçun karşılığı olarak "bilinmezler diyarına" gönderir. Yaşadığı topraklardan süreli veya süresiz olarak iletişimin son derece zor kurulabilmesinin de etkisiyle "sürgünlük" bir çeşit "yersiz yurtsuz" olma halidir. Yersiz yurtsuz olmak insanı geçmişinden; bir anlamda onu var eden hafızasından da koparır. Dolayısıyla sürgün çoğunlukla "özlem, hasret" demektir. Bu sebeple Roma Dönemi'nde ölüm cezası ile bir tutulmuştur. Yersiz, yurtsuz kalan "suçlu"nun gözden ırak olunca gönülden de ırak olması beklenir. Oysaki Balıkcı İstanbul'da yersiz, yurtsuzdu. Ta ki Bodrum'a "sürgün"e gönderilinceye kadar...

ŞEMSİPAŞA Üsküdar'da Kız kulesini gören, zaman zaman balkonundan kapitanlara "Yanlışı geliyorsun" diye seslendiği, İstiklal Mahkemesi'ne yargılanmak üzere çıktığı bir daha geri dönmediği evinin olduğu mahalle.

TERCÜMAN ve TURİZM REHBERİ Balıkcı'nın emekli olduktan sonra kitap yazabilmek için yürüttüğü meslek. İzmir çevresinde bulunan Efes ve Bergama'da turizm rehberliği yaptı. Geziler sırasında bazen Heraklit bazen de Sokrat olurdu. Bazen ise anlattıklarının dinleyicilerinin gözünde canlanabilmesi için ufak bir sopa parçası ile çizdi. Zaten dört başı mamur bir sanatçı olarak aynı zamanda ressam değil miydi? Gelen ziyaretçilerden Balıkcı'nın ününü duymuş olanlar anlattıklarını ses kayıt cihazına kaydederdi. Bu alanla ilgili olarak Fransa ve İtalya olmak üzere pek çok televizyon programına konuk oldu. Yurtdışından gelen devlet büyükleri kendilerini Balıkcı'nın gezdirmesini isterdi. Balıkcı bu. Hangi işi tutku duymadan yapmış?

ULUÇ REİS Tarihsel romanı Turgut Reis'ten sonra yazdığı ikinci roman. Roman yayımlanmadan önce *Demokrat İzmir* gazetesinde tefrika edildi.

ÜSKÜDAR İstanbul'da İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmadan evvel oturduğu semt.

VARLIK-LI OLMAK Balıkcı'nın hayatı boyunca reddettiği yaşam biçimi.

YATAĞAN Balıkcı'nın kayığına "yatağım gibi" anlamına gelmesi için verdiği isim. Daha sonra Muğla'nın eski adı "Ahiköy" olan ilçesine Nahiye Müdürünün inisiyatifi ile Yatağan ismi verildi.

ZEYTİN Cennet bahçesinden gelen üç ağaçtan biri zeytin, Musa'nı kutsadığı ağaç. Gövdesi kup kuru boğum boğum olsa da, büyümek için yeterli alan bulunca gözdesinden yeni sürgün verip canlanır. Dayanıklı ve cömerttir. Ama bu dirence, yaşama bağlılığa rağmen sadece Balıkcı gibi Akdeniz'de var olabilir. Akdeniz "zeytin" ağacı ile ayırt edilir. Sare Hanım gördüğü rüya üzerine Cevat Şakir'e "Musa" ismini de vermişti. Bu rüya acaba bir haberci miydi? Bilemeyiz.. Belki de "ismiyle müsemma" der gibi, umudun, dayanıklılığın ve varoluş ruhunu oğlunun kulağına "Musa" diyerek üflemişti..

Tolstoy *Anna Karenina*'nın girişinde "Bütün mutlu aileler birbirine benzer, her mutsuz ailenin mutsuzluğu kendine göredir." demişti. Tolstoy bunu kurmaca bir başyapıt için söylemişti. Kabağaçlı ailesinin mutsuzluğu "gerçekten" kendine özgüydü. Neden bilinmez dünya çapında sanatçıların çıktığı Kabağaçlı ailesinin tarihi trajedilerle doluydu. Eskiden yeni doğan çocuklara aile büyüklerinin ismi verildi. Bu âdet aile bireylerinin hep var olmasını, ailenin döngüsel olarak yaşamasını sağladı. Acaba aynı isimler bazı ailelerde kötü şans mı getiriyordu? Kim bilir... Peki ya aynı isimde iki ayrı aile büyüğünün adı yan yana gelmişse?

Kabağaçlızâdeler Afyon'a göç ettikten sonra Kabağaçlı köyünü kurarlar. Miralay Asım Bey ve karısı Sıdika Hanım'ın üç çocuğu olur. Ne çare ki verem Sıdika Hanım'a musallat olup ciğerlerini söndürür. Verem, dönemin kötü, ölümcül hastalıklarındandır. Asım Bey mümkün olduğunca üç çocuğunu Sıdika Hanım'dan uzak tutmaya çalışır. Sıdika Hanım o kadar gençtir ki... Artık kan tükürmeye başlayınca mahalleli daha Sıdika Hanım'ı toprağa vermeden Asım Bey'e eş aramaya başlar. Üç çocukla dul kalacak genç bir erkek ne yapar, çocuklara nasıl bakar? Bu durum, ciğerleri sönmüş, nefessiz kalmış Sıdika Hanım'ın kalbini daha çok ağrıtır. Ama çocuklarını düşünüp rıza gösterir. Hayatın tuhaflığına bakın ki Asım Bey, Sıdika Hanım'dan önce ölür. Arkasından da Sıdika Hanım... Sara, Ahmed Cevat ve Mehmed Şakir hem öksüz hem de yetim kalır. O günden sonra Sara Hanım kendini tamamen kardeşlerine adar. İhtiyaçları olan her an yanlarında olur. Yapabileceği işlerle

kardeşlerine bakmaya çalışır. Henüz on dört yaşında bir çocuk olarak kardeşlerine bakabilecek, onları geçindirebilecek durumda değildir. Mahallelinin bir kez daha devreye girmesiyle Sara, yaşlı ve zengin bir adamla evlenir. Sara bu evlilikle bir anlamda iki erkek kardeşi için kendini kurban eder. Yaptığı fedakârlığın karşılığını da yıllar boyu aileden bekler...

Kardeşlerin imdadına ise Mekteb-i Harbiye yetişir. O zamanlar bir askeri okulda okumak, devlet kapısında çalışmak geleceğin garantisidir. Sara Hanım Cevat ve Şakir'in okula başlayacakları gün her ikisine de "İkiniz de okulu bitirince bu büyük devletin önemli adamları olacaksınız. Güçlü olacaksınız. Sakın evinizi özlemeyin. Eviniz artık asker ocağıdır." dedi ve kardeşlerini okula teslim etti. Biliyordu ki Cevat ve Şakir birer Kabağaçlı olarak Osmanlı askeri hayatında bir iz bırakacaklardı. Mekteb-i Harbiye'yi önce Cevat daha sonra da Şakir bitirdi. Cevat Kabağaçlı Harbiye'yi bitirince 1890'da Girit'e tayin oldu.

Bu tayinin aile tarihini ilelebet etkileyeceğini kimse bilemezdi.

Girit

Sara Hanım kardeşinin Girit'e tayinine sevindi. Kardeşinin vali vekili olarak tayin olduğu yer en azından Yemen kadar uzak, giden gelmiyor diye uğruna türküler yakılmış bir yer değildi. Cevat'la birlikte kardeşi Şakir de Girit'e tayin olmuştu. Girit Osmanlı topraklarının Doğu Akdeniz'e açılan kapısıydı. Üç kıtanın kesiştiği bir kavşakta olması dolayısıyla Ada hem farklı dünyalara açılan pencere hem de farklı kültürlerin buluştuğu bir kara parçasıydı.

Mezuniyetlerinin ardından hemen evlenmişlerdi. Sara Hanım, Ahmed Cevat ve eşi Nimet Hanım, Şakir ve oğlu Asım hep birlikte Girit'e gittiler. Cevat'ın eşi zengin bir ailenin kızıydı. Nimet Hanım böyle bir vasfa sahip bir kadın olarak bu askeri tayinlere alışamayınca Cevat'tan kısa zamanda boşandı. Şakir ise karısını kaybedince annesinden sonra ikinci kez sevdiği kadını kaybetmenin acısını yaşadı.

Kabağaçlıların Girit'e gittikleri dönem, on dokuzuncu yüzyıl, Osmanlı'nın ayaklanmalar yüzyılıydı. İmparatorlukta hemen her yerde karmaşa hâkimdi. Girit'te insanların kendi sınırları içinde birbirlerini rahatsız etmeden yaşadıkları, komşuluk ettikleri günleri geride kalmaya başlamıştı. Huzursuzluklar kendini hissettiriyordu. Sara'nın en büyük endişesi de buydu. Kardeşlerinin herhangi bir biçimde zarar görmesi. Osmanlılar Girit'i bırakmak istemiyor, adanın Yunanistan'a bağlanmasını isteyen adalı Rumlar da buldukları her fırsatta isyan edip oldukça çetin coğrafi koşullara sahip Girit'in dağlarına çıkıyordu. Zaman zaman Osmanlı bile adayı idare edebilecek vali vekili bulmakta sıkıntı çekiyordu. Rumların da istediği adaya güvenliğin gelmemesiydi.

Bu sıkıntılar bir yana Kababağaçlı ailesi Girit'i çok sevmişti. Uzun ince bir dikdörtgen şeklindeki adaya batıdan doğuya